

NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

Az újjászületés fasiszta mítosza a Fasiszta Nemzeti Közösség és a Rodobrana¹ ideológiájának összefüggésében.

Hruboň, Anton: Fašistický mýtus znovuzrodenia v kontexte ideológie Národnej obce fašistickej a Rodobrany. = Český časopis historický, 113. r. 2015, 2. No. 454–487. p.

Mi is a faszizmus? – teszi fel a kérdést a tanulmány szerzője. A fasiszta tanulmányok atyja az elismert német történész, Ernst Nolte értelmezésében fasisztának tekinthető az a szervezet, amely antikommunista, antiliberalis és antikonzervatív eszméket vall és a totalitarizmus híve.

A második világháborút követő időszakban elsősorban a szocialista blokk országaiban a hatalom új birtokló előszeretettel neveztek fasisztának mindent és mindenkit, ami és aki az új társadalmi renddel szembe helyezkedett, beleértve a politikai riválisokat, a politikával nem foglalkozó egyéneket vagy éppen az eltökélt demokratákat is.

Az amerikai Stanley G. Payne történész a hetvenes években rakta le a modern összehasonlító faszizmussal foglalkozó tudomány (fascist studies) alapjait, mégpedig Nolte általános faszizmus-elméletének újjáélesztésével. Jan Kapras véleménye szerint bár a faszizmus a napfényes Itália gyermeke, ám az ún. más államok „faszizmusai” csupán annak külső másolatai, amelyek sajátos autonóm fejlődésen mentek keresztül.

¹ Létrehozásának időpontja bizonytalan, különböző források az 1921–1923 idejére teszik. Alapítója Vojtech Tuka szlovák politikus, későbbi miniszterelnök, a Szlovák Néppárt tagja. A tagok katonai kiképzést kaptak és fekete inget viseltek, az olasz fasiszták mintájára. Ideológiáját működése idején nem tisztázták, közkeletűen nacionalista, vallásos, antikommunista és csehellenes volt. A pártot 1923. augusztusban betiltották. Vezetőjét, Tukát 1928-ban megvádolták a csehszlovák hatóságok Magyarország javára folytatott kémkedés vádjával. 1929-ben a szervezet beszüntette működését, utódszervezete az 1938-ban létrehozott Hlinka-gárda lett.

A kilencvenes évek elején Roger Griffin brit történész Payne téziséből kiindulva az eddigi legtalálékonyabb modern faszizmus-elmélettel lépett színre: olyan politikai ideológiaként definiálta a faszizmust, amelynek mitikus magvát a populista ultranacionalizmus különböző permutációiban megnyilvánuló palingenézises formája adja. A kulcsszerepet Griffin elméletében éppen a palingenézis (újjászületés) mítosza játsza, ugyanis a „Nagy Háborút” követően a régi Európa értékeivel együtt szétesett és ebben a széttűzött társadalomban az ember a faszizmus eszméjével mint lehetséges kiúttal azonosult. Griffin szerint az újjászületés folyamata olyannyira forradalmi, hogy addig nem ismert politikai kultúrát alakított ki.

A tanulmány szerzője a két világháború között Csehszlovákiában működő Fasiszta Nemzeti Közösség és Rodobrana fasiszta, ill. a faszizmushoz közel álló pártok ideológiai elemzése alapján kívánja bemutatni Griffin modelljének erősségeit, hangsúlyozni az általános faszizmus jelentőségét és rámutatni annak gyenge pontjaira.

A Fasiszta Nemzeti Közösség (Národná obec fašistická NOF) a legnagyobb csehszlovák fasiszta párt 1926 márciusában három kisebb csoportosulás fúziójaként jött létre. A párt kezdetben sem kidolgozott politikai programmal, sem ideológiai kerettel nem rendelkezett. Azonban a fasisztáknak elengedhetetlenül szükségük volt újfajta ideológiai keretre, mivel új eszmetartalmat kellett hozniuk a hazai politikába: az új elit populista eszmék újjáélesztésével próbálta a régi, dekadens értékek hegemoniáját leverni és teljesen új értékekkel helyettesíteni azokat. A faszizmus olyan, látszólag megtisztulást hozó, osztályok fölött álló és haladó mozgalom, amely az embereket nemzeti közösségbe kapcsolja, és amelynek élén új, hősi tulajdonságokkal felruházott, nemes eszmeiségű személyiségek állnak, akik a totális bukástól és erkölcsi romlástól hivatottak megvédeni a nemzetet. A NOF alapítói kezdetben teljesen ösztönösen alakították ki mítoszukat. A NOF hazaként respektálta a Csehszlovák Köztársaságot, amelynek egyes politikai és kulturális vívmányait elismerte, de az első köztársaság politikai rendszerét teljesen elutasította.

A párt ún. „bibliája” 1933-ban „A nemzetállam rendi demokráciája” címmel látott napvilágot. A szerző, Radola Gajda tábornok, aki J. Branžovský segítségével fogalmazta meg a párt elméleti művét.

E. Nolte rámutat annak fontosságára, hogy az „egyes” nemzeti fasizmusok megismeréséhez létfontosságú azok vezetőinek intellektuális fejlődésének nyomon követése. A NOF ideológiája és egyúttal párt-programja a csehszlovák nacionalizmusból indult ki, amelyet az olasz fasizmus egyes elemeivel egészítettek ki. A NOF éles német- és magyar-ellenes hangja ellenére korántsem lépett fel e két kisebbséggel szemben olyan agresszíven, mint a zsidó közösséggel, szerintük minden szociális probléma okával szemben.

A fasiszta rendi (korporációs) állam bevezetését és minden további javasolt rendelkezést úgy kommunikált a párt, hogy mindez a nép nevében és a pozitív változások érdekében történik. A NOF programja és hangoztatott ideológiája megteremtették a mélyen megalázott Csehszlovákia mítoszát, amelyben a NOF és élén R. Gajda a hősi és messianisztikus tulajdonságokkal felruházott tábornok személye jelképezte a szebb jövőért vívott harcot. Gajda messiásként a NOF pedig „a nemzet erkölcsi és anyagi újjászületésének” mozgalmaként tűntek fel. V. Oswald újságíró nagyon találóan fogalmazott Gajda beszédeiről: „Mindent elmondott, amit kellett... De sajnos nem mondta el, nem tudta elmondani... hogyan lehetne mindezt megvalósítani.”

A NOF újjászületési mítoszának megteremtésében fontos szerepet játszott a grafikai vizualizáció is, amelynek következtében éppen a vizuális kapocs által érzékenyebb pszichológiai benyomásokat tudtak kiváltani a választókból.

A NOF ideológiája és Gajda személye irányadóvá vált mind a cseh, mind a szlovák fasiszták számára. A szlovákok az alapmítoszt elfogadták, azonban annak magyarázatát a szlovák viszonyokra szabták.

A szlovák Rodobrana szervezet kapcsán felmerül a kérdés: fasiszta szervezetnek tekinthető-e az a szervezet, amelynek nevében nem szerepel a fasizmus kifejezés, ideológiája pedig közvetlenül nem az eredeti, ún. olasz fasizmusból ered?

A fasiszta szervezetek hatékonyságát három fő feltétel szavolta: 1. az adott nemzet forradalmi múltjának tudata, 2. csalódás az 1918 utáni

új társadalmi-politikai viszonyokban, 3. az 1918 után időszakban az állam képtelen az állampolgárokból lojalitást kiváltani a haza, ill. a politikai rendszer iránt.

A szlovák fasizmus megfogadásában elsődleges szerepet játszott a szlovák jelleggel gazdagodott újjászületési mítosz. A különbség a cseh és a szlovák fasizmus között Szlovákia plebejusi, perifériás jellegéből adódott: már a köztársaság első éveiben hatékony propaganda sablont teremtett a Hlinka-féle Szlovák Néppárt, miszerint Szlovákia összes égető gondjáért a csehek a felelősek. Az 1923-ban alakult Rodobrana szellemi atyjának Vojtech Tuka, a Szlovák Néppárt politikusa tekinthető. A szervezet eszmeiségét a nacionalizmus és a vallási miszticizmus határozta meg. Tuka 1925-ben adta ki „Krisztus szent vérének tisztelete” című munkáját, amelyben a „Szlovák Szent Grál” tiszteletére szólított fel. A Rodobrana saját eszméjének transzcendens jellegét vallásos elemekkel, mártír-kultusszal és szent Metód kettős keresztjének töviskoronával koronázott szimbólumával igyekezett kihangsúlyozni.

Griffin szerint fasiszta szervezeteknek tekinthetők azon szervezetek is, amelyek ideológiai gyökerei mély vallásosságról tanúskodnak. Bár a Rodobrana ideológiai-program dokumentációjában nem találunk bizonyítékot arra, hogy nyíltan vállalná a fasizmushoz való tartozást, ám politikai magatartásából, tagjainak megnyilvánulásából egyértelműen kiténik fasiszta jellege: cseh-, magyar-, zsidóellenessége és hajlama a krónikus gyűlöletre.

A Rodobrana hivatalosan nem rendelkezett saját politikai programmal, a Hlinka-féle Szlovák Néppárt programjával azonosult. Az ún. „Rodobrana-i katekizmusban” a kizsákmányolás és az elnyomás ellen önvédelmi harcot folytató szervezetként definiálja önmagát.

Griffin koncepciója igen hasznos eszköze az összehasonlító vizsgálatoknak, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az absztrakt elméleti keretek túlértékelése akár a korabeli valóság hű ábrázolásától messze eltérhet.

Császári Éva